

SÉTATÉR

Novák Éva

UTCÁK, TEREK, ASPEKTUSOK

*És összerakom megint az utcát, amilyennek
ottjártamkor láttam,
összerakom megint; szét-szétesik, de éppen ez az,
ami mégis végigvezet rajta,
ez a leheletnyi kockázat, mely szüntelen jelen van.
(Thom Gunn)*

Világegyetem. Föld. Európa. Akkoriban még Kelet-Európa, később Közép-Európa. Magyarország. Nyugat-Magyarország. Kisváros az osztrák határhoz közel.

Huszdik század második fele. A hasonló születési koordinátákkal fel-fegyverzettek nem várnak terjedelmesebb körülírást, bár eltávolodtak attól, hogy félszavakból is megértsék egymást, másoknak meg hiába is részletez-nénk napestig. A visszaidézhetetlen múltra fókuszálás esélye és elmagya-rázhatatlansága.

A kisváros belvárosi utcájában a házaknak hatalmas udvara van, az ud-varok kerítésein lyukak, rések, kiskapuk biztosítják a gyors átjárást a szom-szédok között. Szomszédolnak is, amikor tehetik, vagy amikor muszáj. Békében él itt fodrász, szabó, cipész, üveges, hivatalnok, kötélverő, boltos, téesz-dolgozó, pártmunkás, pedagógusok, nyugdíjas özvegyek, többnyire özvegyasszonyok, gyári munkások, pék, gépíró, kovács, rendőr, virágáros, bölcsődei gondozónő, református pap, vándorfagyaltos és számtalan gyerek.

Az utcabeli szülők zömmel a második világháborút gyerekként átvészelt nemzedék tagjai, számukra minden könnyebb, akármilyen nehéz is, mint a béke előtt. A béke fenntarthatóságáért békekölcsönt jegyeznek, remény-kegde abban, hogy nem kölcsönkapták a békét. A jelszavuk is egy: béke. Terveik rövidtávúak, talán a hónap végéig tartanak, vágyaik végletesen mi-nimálisak. Vasárnaponként pihen mindenki, delente kikigyózik a rádiókból,

az ablakokból a jó ebédhez szóló nóta, rántotthús-szagban úszik a Kárpát-medence.

Az utca hosszú, a városközpontból az állomásig vezet. Iránymeghatározásra a fordítottja is megfelelne, de a kifelé nyomatékosabbnak bizonyul, mint a befelé. Az állomásra haladók és az onnan érkezők forgalmának utcája, a közeli városokban tanulók és dolgozók jövés-menése. Ez az utazók utcája.

Sétálnak erre gyakran határőrök párban, komótosan, biztonságot sugall a látványuk, őriznek valamitől. Megnyugtató elhinni, hogy valaki azért járkel éberem, mert védelmezni akar valamilyen veszélytől, még ha a veszély körvonalazatlan is, esetleg nem is fenyeget. Megnyugtató abban hinni, hogy bennünket védenek, és nem tudni róla, hogy a határt az innen-onnan megsértőktől.

Bodor Ádám, a határok tudora írja a következőket: „A határ és vidéke, bárhogy is nézzük, mindig izgalmasabb hely, mint az ország belseje. Várázslatos, bűvös térség, a kockázat, a kaland titokzatos helye, ahol a táj és annak minden rezdülése feszültséggel van tele. Aki pedig lakóhelye szerint a határ közelében él, vagy éppen egy határövezetben, annak a gondolkodását, azt hiszem, valami egészen abszurd tudat határozhatja meg.”

A járda reggel és este forgalmasabb a sáros úttestnél. Csepel-biciklik, oldalkocsis motorok, dongók, traktorok, teherautók zötykölődnek néha-néha, lassú tempóban. A kevés személyautóból ritkán téved arra némelyik. Kéőbb bitumennel borítják az utat, perverz ízlésű gyerekek élvezettel szívják magukba a forró kátrányos szagot.

A szemközti házban lovak, tehenek, disznók, tyúkok, a szomszédos házakban is akadnak haszonállatok, senki nem szól ellenük, pedig a város közepén vagyunk. Kutya alig, fenyegetettség nincs kézzelfogható, nem sarkall védekezésre reális veszély (az egyetlen intelem, hogy idegenektől édességet ne fogadjon el gyerek soha, az ürbe hull, nem járnak idegenek arra édességgel). A kapukat napközben nem zárja senki. Kulcsok a lábtörlők alatt. Az utcabéli templom és a szomszédos utca templomának ajtaja egész nap tárva.

Szempillafagyasztó teleken embermagasságú hótorlaszok a járda és az úttest között, a házak kapujánál kiásott emberszélességű kijáratok. Szánkók kerülnek elő, úgy siklanak, sereglenek ki a kapukon, mint egy bábfilm mozgatható tárgyai, amíg gyerekek nem rohannak ki utánuk, hogy visítva rájuk pattanjanak. Lefagynak a lábak az ötvenes-hatvanas évek anyagtakarékosan vékony bőrcipőiben, lefagynak a kezek a vékony, átnedvesedett kesztyűkben.

Izzó kályha mellett üldögélő gyermek, fagyott lába forró téglán nyugszik. A kályhát teatűzhelynek hívják, nem érti senki, miért, de modernebb, mint a fűrészpóros kályha, annak henger alakú belsejét ki kell emelni, megtömni fűrészpórral, aztán visszarakni és begyújtani. A lassan meggyulladó, ólom-szagú, összegyűrt újságpapír (az egyetlen párt országos vagy megyei napilapja) fölött a szálkásra vágott gyújtós és a vastag fahasábok lángjai táplálnak elfogadható méretű piromániát.

Nincs a házban működő vízvezeték, a szomszédoknál sincsen, lavórokban, fa- vagy fémtelnőkben mosnak, mosdanak. A gyerekek kútról kell hordani a vizet, akárhogy vigyáz, mindig kiloccsan egy kicsi, amikor átönti a kút kannájából a másik vizeskannába. A kút környéke, mint a jégpálya, hiába az elhintett hamu, veszélyes télen vizet hordani. A kút mellett telnőkben leáztatott ruhák belefagyva a jégbe, az öklével töri fel a jeget, ahogy az anyja is, még nincs mosógépük, másoknak sincs.

„Régebben semmit nem lehetett kapni, otthon a hűtők mégis tele voltak. Fel kellett találnod magad. Ha valami nem volt, az nem volt senkinek; most egyeseknek van, másoknak nincs” – írja majd Dan Lungu a romániai rendszerváltás után (és írhatta bárki a magyarországi rendszer változása után is ugyanezt).

Semmijük nincs, ami géphez hasonlítana, csak pár év múlva lesz, amikor másoknak is. Kerül akkor a háztartásokba Karancs tűzhely, Lehel vagy Saratov hűtőszekrény, Hajdú mosógép, Rakéta porszívó, Orion vagy Videoton televízió. Akinek igénye és pénze akad, lemezjátszót is vesz bakelit-lemezekkel, fényképezőgépet is, hogy utazásait megörökítse, és diákon levethesse az ismerősöknek, szomszédoknak.

A televízió megjelenéséig a rádió, kezdetben a barna vászonborítású, falra szerelt néprádió, később a varázsszemes világvevő egész álló nap szól. Reggel indulókkal és munkásmozgalmi kórusokkal indít, operettekkel, népdalokkal, beszélgetésekkel folytat, délután komolyzene, ismeretterjesztő műsorok, a vízállásjelentés, amelyből megtudható hajóvontatók fontos találkozásainak helye és ideje, rádiójátékok, Szabó család, kabaréműsorok, színházi közvetítések követik egymást. A hírekből megtudható, hányadik Ikarusz busz gördült ki a gyárból, készen állnak-e az aratásra a termelősövetkezetek (minden évben készen állnak), mekkora a forgalom a KGST-n belül, melyik ország elnöke, főtitkára látogatott hazánkba, az imperialista országokban dúló szörnyűségekről is hallható beszámoló. Némelyik ablakon át halkán kiszűrődik a szocializmus szörnyűségeit felsoroló Szabad Európa Rádió szignálja. Később betelepül a házakba a televízió, már nem szomszéd-

dol a műsorok miatt senki, és nemzedékek közti párbeszéd elősegítőjeként parázs vitákra adnak alkalmat a Ki mit tud?-ok, a Táncdalfesztiválok.

Reggelre kihűl a ház, a vaskos dunyha alól kiabál ki a gyermek az anyjának, hogy nem kel fel addig, amíg meleg nem lesz. Egy idő múlva megalikuszik, a benyújtott ruhákat a dunyha alatt morgolódva-zsörtölődve magára ráncigálja. A tejboltba indul, amit tejszarnoknak hív a köznyelv, útközben csatlakoznak hozzá mások, gyakran egész menet vonul tejért, hiszen köztudott, hogy a tej élet, erő, egészség!

A kisvárosban három állami élelmiszerbolt működik, kettőt ábécének hívnak, a harmadik a Hangya-bolt, teljhatalmú boltosokkal, akik szimpátia alapján osztanak pult alól banánt és narancsot, ha kiszámíthatatlan időközökben szállítmány érkezik távoli országokból. Általában karácsony előtt, egyik-másik gyümölcs színes papírba bugyolálva, ismeretlen nyelvű szöveggel, ezeket a színes papírokat lehet gyűjteni, szagolgatni, sokáig őrzik a gyümölcs illatát. Ott van még három magánbolt, tulajdonosukról megnevezve, ezekben minden vásárláskor kimérve, nem előrecsomagolva, akár öt deka selyemcukor vagy fél kiló liszt kérhető, barna zacskóban, amelyből, ha kifogy az eredeti tartalom, uzsonnás zacskó lesz, vagy telefújva levegővel, tékozlóan nagy durranás.

Két trafik, a szálanként is árult cigaretták mellett frutti, karamella, nyálóka is vásárolható, két cukrászda, horgolt csipketerítős asztalokkal, legolcsóbb a sima piskótaszelet, kórházi látogatások slágere, legdrágább a tejszínhabos sarokház, legtöbbit a krémesből és a képviselőfánkából vásárolnak, főleg vasárnap délelőttönként. Tucatnyi kocsmá, étterem, ahova néha, leginkább május elsején térnek be családotól ebédelni.

Egy írószerszám- és játékbolt, egy ruházati bolt, egy sajátosan vasszagú vasbolt, egy háztartási bolt, egy virágbolt, bútorbolt, két hentes, gyakran előtűk már hajnalban kigyózó, friss hústra várakozó sorokkal. Működik egy takarékszövetkezet is. Van a városban határórlaktanya, rendőrkapitányság, munkásőrség, pártbizottság, tűzoltóság. Gépállomás, állami gazdaság, termelőszövetkezet, malom, kacsatelep.

Bölcsőde, két óvoda, egy kiegészítő iskola, két általános iskola, koedukáltak, de a régi elnevezések még élnek, az egyiket lányiskolának, a másikat fiúiskolának nevezik. A fiúiskola utcájában található a mozi, odasétálnak át filmeket nézni az iskolások, például *A kétéltű ember* című szovjet, később a *Helga* című, sokkolóan naturalis német felvilágosító filmet. *Pajtás* újságra fizetnek elő, az úttörőmozgalom lapjára, és *Habotát* vásárolnak, tele viccel. A pénzüket, forintonként, iskolai takarékbélyegekre költhetik, hogy meg-

tanuljanak takarékoskodni. Vagy sikerül megtanulniuk, vagy nem. A sportolásra foghatókat szpartakiádokra küldik, a városi sportpályán és az MHSZ-pályán edzenek. Vöröskeresztes foglalkozásokon tanulnak életet menteni. Órsi órákra hívnak meg veteránokat, ilyenkor felöltik az úttörők összes kel-lékét, még a sípot is, amelyikbe csak egyszer fújtak bele, amikor megkap-ták. Színdarabokat tanulnak be ünnepekre, és adnak elő.

A város középiskolájába járhatnak az általános iskolákból kipenderül-tek, kamaszok társas komolytalankodásainak ez az egyik színhelye. A kül-világgal való kapcsolattartásra az ifjúsági lapok levelezési rovatai szolgál-nak, szótározással minden nyelven lehetséges levelezni, persze csak bizonyos szint alatt, és nem csupán oroszul, ami a kötelező nyelv. A divatról az *Ez a divat* című lapból, a popzenesztárook, a tévébemondónők ruháiból, és kül-földi híradások részleteiből tájékozódnak, lemásoltatják a kedvükre valók-at a számtalan varrónő egyikével. Illemt tanulhatnak a *Halló, fiúk, halló, lányokból*, egymás tudását meghaladó intim kérdéseiket dr. Veres Pál vá-laszolja meg nyilvánosan az *Ifjúsági Magazinban*.

Raymond Queneau-, Saint-Exupéry-, Capote-, Joseph Heller-, Daniel Keyes-könyvek könyvtári példányait és a *Galaktika* folyóirat friss számait csereberélik egymás között, az *Eper és vér*, *A lovakat lelövik, ugye?*, a *Zab-riskie Point*, a *Száll a kakukk fészkére* filmekről társalognak tizenévesen. Csa-patostul járnak könyvtárba néha, ahogyan az ifjúsági házban tartott bulik-ba is. Akad még egy ipari tanulókat szakmákra oktató iskola, egy felsőfokú mezőgazdasági technikum is, amelyik elnyerve a főiskolai fokozatot, fel-lendíti a város kedvét és életét, majd évtizedek múlva megszűnik, kiürítve a várost. Kórház is van, egy orvosi rendelő, egy patika, egy városi közfürdő.

Az egy a város kedvenc száma, ahogyan az országé is. A művelődé-si házban pezseg az élet – tudatják korabeli tudósítások, és tényleg. Vár ma-gasodik, arborétumos várkerttel körülvéve, iskoláskori, versenyszerű gesz-tenye- és makkgyűjtések színtere. Az iskola gyűjtőhely is, krumplibogarat, cserebogarat, papírt, vasat ideszállítanak a gyerekek, a háborús övezetekbe, vietnami gyerekeknek küldendő holmikat, takarókat is.

Mindenük van, mégsem Tesz-vesz város ez, inkább Georges Simenon regényeinek hangulatára emlékeztet. A hatvanas évek végéig van jelen va-lami megfogalmazhatatlan, ködös idegenség. Errefelé nem kószálnak eső-csinálók, nem is várja őket senki.

A gyermeket gyakran, sőt, szinte szünet nélkül tartja hatalmában a féle-lem, hogy nem tud kiszabadulni a városból, hogy az történik vele, mint egy később olvasott elbeszélés szereplőjével, aki, ha egyedül volt otthon, nem tudott kijutni a lakásból, az előszoba megállította, nem hagyta kilépni.

Tíz kilométerrel odébb, közvetlenül a határ mellett a nagyszülei faluja, favázas autóbuszra szállva érheti el. A falusi boltba hetenként kétszer hoznak kenyeret, csak annyit, amennyit előtte a falusiak megrendeltek. A kultúrházban az egyetlen fekete-fehér televízió, egyetlen műsort sugárzó csatornával, odajár az egész falu, közben és utána megbeszélik a látottakat. A tsz-iroda is abban az épületben, a falu egyetlen telefonjával. Nyaranként kiürülnek a házak, mindenki a termelőszövetkezet földjén dolgozik, az utcákon lovas szekerek, traktorok szállítják a terményeket. Vasárnapok délelőttjén a falubeliek a templomban imádkoznak mindahányan, utána megdicsérik a plebános úr beszédét. Nagyszülei, nagynénjei, nagybátyjai élnek itt. Biztonságban van.

Párszázvalahány kilométerrel arrébb anyja szülővárosa, délföldi város, szelíd, homokos partú folyóval, dinnye- és fővenyszaggal, egy hosszú napos, hálókocsis vonatutazás végcéljaként. Itt mindig olyan érzése támad, mintha visszafelé utazna az időben néhány évet.

Iskolai kirándulások, alkalmoszerű kirándulások városokba, a kisvárosiak esetlensége a nagyobbakban. Hangulatok őrződnek meg, nem látványosságok.

Utazások, bennük az eltévedés lehetősége, ezért sohasem zavartalanok, felhőtlenek. Két utazás között az egy helyben topogás rémülete.

„De ki tud élni a szülővárosában? A szülőváros nem az a hely, ahol az ember élni tud, nem is az a hely, ahol megszületett, a szülőváros az a hely, ahol az ember az anyja közelében érzi magát, ahol gyerek volt, ahova visszatérni izgalmas ünnepség” – írta Fejtő Ferenc.

Kiszakadás. Elköltözés. A felnőttiséget, a párosságot próbálgatja a majdnem felnőtt gyerek egy Balatonhoz közeli faluban. Az egész ország a Balatonnál nyaral, szakszervezeti és pártbeutalókkal. Nekik a Balaton a Riviéra. Gombászni járnak a közeli, nyúlbukfencekkel teli rétekre, megtudják, hogy a sötétzöld ösvények rejtik a gombákat. Szeretik a sötétzöld, kanyargós ösvényeket, mintha vezetnének valahova. Másik falu, kályha nélküli, szolgálati szobával, tanműhellyel egy épületben, mosdók az udvaron, idegenként fagyoskodás.

Következő állomás, következő falu, családok szoros összefonódása, aztán városi albérlet, kukkoló főbérlóval, másik albérlet a történelmi vár tövében, meredek utca, mintha vissza-visszacsúszna elindulásakor, nem érne fel a tetejére sosem.

Másik falu, az utca több kilométeres, az egyik végén laknak, a másik végén, közben országúttal megszakítva, a vasútállomás. Városokban most is,

bár vonattal ritkán közlekednek, viszonyítási pontként a gyerekek a vasútállomásokat említik, és ha járművet kellene megneveznie álmából felébresztve (mégis, ki ébresztené fel ezért?), a vonat jutna először eszébe.

Újabb falu, újabb ház, rózsákkal, szőlővel, diófákkal, gyümölcsössel, az udvar egy kis patakig nyúlik, ahova fácánok repülnek inni. Szőlőművelés, állattartás, ajándékba kapott kisbárány felnevelése, diószedés, almaaszüret, pálinkafőzés, gyümölcsaszalás. Felhőtlennek tűnő, rusztikus élet, még akkor is, ha távoli atomrobbanás felhőfoslányait sodorja odáig a szél.

Dunántúli bányászváros, kohók, erőmű, szolgálati lakás egy városszéli lakótelepen, ahova a városból meredek út vezet egy temető mellett. A piacon szomorú szemű lengyelek árulnak dísz tárgyakat, ruhákat, szerszámokat. Megnyílnak az első second hand üzletek, a vásárlók egymás elől kapkodják nyugatiak használt ruháit.

Bányásznapi ünnepbe öltözött emberek vidámítják fel a várost, hajnaltól zenekarok masíroznak az utcákon, kering a ringlispál az égen, akár csak május elsején a közeli erdőben, ahol virslit és sört, gulyáságyúból gulyást osztanak.

Falak omlanak le, rendszerek semmisülnek meg, szobrok tűnnek el, intézmény- és utcanevek változnak. A rendszer változása könyvtárban éri, új lapok, újfajta könyvek jelennek meg, „pedig a párt eddig is erkölcsi kötelességének érezte, hogy milliók olvassanak Tolsztojt például”, írta utólag egy visszaemlékező. Az olvasók kíváncsiak, lelkesek, látszólag mindenki ugyanarra vár, valami pezsdítő változásra, ami a demokrácia szabadon értelmezett felfogása szerint most aztán tényleg jó lesz mindenkinek. De bosszúállásra éhesen fenik fogaikat és karmaikat a mellőzöttségükre addig magyarázatot nem találók. Kárpótlást kérne mindenki, mindegy, miért, valamiért. Akad, aki kap, van, aki sohasem.

Leccserélik a címet koronásra. Eltűnnek a vörös csillagok a gyárak homlokzatáról. Eltűnnek a régi gyárak, illetve a gyárakat külföldi cégek vásárolják fel, hogy idejekorán tönkretegyék, bányákat, kohókat zárnak be, egész munkászavárosok tűnnek el a térképről. Feloszlanak a téészek, szétszélednek a téesz-tagok. Beindul a privatizáció, az egykori állami erdőben sorompókkal jelzik az újdonsült tulajdonosok birtokainak határait. Kiürülnek a munkásörsegek és pártbizottságok épületei, és más épületek telnek meg, új pártok pártbizottságaival. A művelődési házakba turkálók települnek, a népművelők nem művelik a népet tovább. Ezoterikus tanok hirdetői örvendezhetnek új piacuknak. A régi egyházak mellett új egyházak alakulnak. Megjelennek az első amerikai étteremláncok, a plázák, a kínai éttermek, olcsó

üzletek. Csődülnek be a külföldi bankok, addig elképzeltetlenül kedvező, mámorító hitelkínálatukkal. Szakmák tűnnek el, újak lépnek be, folytonos a mozgás. Kéregetni kezdenek az első koldusok, problémássá válásuk hajnalát élik a hajléktalanok.

Mindenki arra mehet, amerre lát! Karavánban haladnak a szabadságtól megittasult magyarok Ausztria felé, Trabant, Lada, Dacia autóikkal. Az osztrák üzletek pénztárainál megjelenik a „Magyar, ne lopj!” felirat.

Országhatárokon lépnek aztán ki-be, remegő gyomorral, mintha itt derülhetne ki róluk valami, amiről eddig nem tudtak, senki sem tudott, mintha a határon átlépés jutalom volna, megvonása büntetés. Évek múlva, Andrzej Stasiuk könyveit olvasva ismer rá a kelet-európai országok szocializmusa után létrejövő káoszról szerzett saját tapasztalataira.

A reklámpar csúcsra jár, kibővül a választható lehetőségek kínálata, ez fagyizókban és politikában egyaránt sokakat megzavar.

Az ország határa mellett kitör egy valószínűtlen polgárháború, lebombáznak egy állatkertet is, ahol pár éve még dingó kutyakölyköt bűvölt a ketrere előtt. Csak bámulnak, megdöbbennek, szörnyülködnek, elképzelni sem tudták, elképzelni sem tudják.

Vissza szülővárosába, ahol a viszontlátás nem felhőtlen, felnőttége sem láttatja barátságosabbnak, elfogadhatóbbnak, befogadóbbnak a várost.

Megyeszékhelyi városközpontban lakás, az autóbussmegálló a ház előtt, tízpercenként rezegnek a falak, minden rezeg, inog, labilis. A ház mögötti bokros, fás, virágos, pados főtérnek pár év múlva nincs nyoma, kikövezik, és az egyik templom elöl szállítanak oda egy égre mutató, meredt szemű szobrot, aki uralja, kisajátítja és elnépteleníti a növényektől megfosztott, sűrke teret. Megyeváltás ismét, másik megyeszékhelyi lakótelepen, a város szélén, mindennek periferiáján, a periferiák iránt érzett örökös fóbiával.

Végül a főváros, a belváros, az utca, a kis parkkal kiöblösödő. Az 1800-as évek végén, 1900-as évek elején épült emeletes házak utcára nyíló pincében üzletek, kisvállalkozások, irodák, műhelyek. A parkban kamasztesztű Szent György birkózik sárkánnyal az idők végezetéig, mintha egyikük sem sejtene, hogyan végződik a tusa. Az utca végi zenei stúdióból időnként zenészek rajzanak ki, különböző méretű hangszerrel, a léggömbös üzletből kilépőket felemelik a talajról néha a csokorba kötött luftballonok.

Szeret itt élni a majdnem felnőtt gyerek, még ha virágzó cseresznyefák váratlan látványa eszeveszett vágyódást ébreszt is benne, soha nem látott vagy régen látott kertek után, a valóságos utcák sorát nem gyarapítaná többel.

A ritka utazások utcáit miért sorolná? Egy önfeledten boldog pillanataira emlékszik London közepén, ahol padon ülve lebeg az örömtől, mert ott lehet, és nem vágyik máshol lenni.

Festők képeibe képzele bele magát néha, mintha valóságos életbe, könyvekbe, mintha valóban élő szereplők közé. Időnként tájakba, amelyek olyanformán ismerősek, hogyha odapottyanna, kétsége nem lenne, merre kanyarodik az utca, amelynek kanyarodása a képen már nem látható, tudja, hogy nem tévedne el, könnyen eltévedései ellenére sem. Szibériai falurészlet, színes faházakkal, napfényben fürdő pocsolyákkal a sáros úton, finnországi tóvidék csónakon megközelíthető faháza, izlandi gejzírek a hegyek között, skóciai domboldal, legelő juhok gyapját borzoló széllal, vörösen izzó kanadai juharfaerdők ősszel.

Az ígéret földjei lehetnek volna számára ezek, a mindenkinek mást jelentő ígéretföldjei, amelyeknek valósága soha nem annyira érdekes, mint ígéretei. (Franz Kafka Amerikában játszódó könyvében, a bevezető sorokban nem volt hajlandó változtatni azon a leíráson, a tények ismerete ellenére sem, hogy a Szabadság-szobor kardot tart a kezében, mert ő így képzelte el.)

Felmérhetetlen, mekkora a szerepe a valódi utcáknak, tereknek, helyeknek, mekkora az olvasottaknak, elképzelteknek, a valamilyen érzelmet meglepetésszerűen kiváltóknak. Fontosságukat latolgatva jelentőségüket vesztítik az előbbieket.

Nem érezte magát otthon sehol, talán csak útközben néha. Nem fogadták be a helyek, kívülállóként, szemlélődőként ténfergett itt-ott, rövidebb-hosszabb ideig. Az olvasott vagy elképzelt helyek befogadásra letek nála, otthonukká vált. Létező és kitalált országok térképei rajzolódtak ki benne barátságos pontatlansággal, írók megteremtette alakok megjelölt tartózkodási helyével, bármikor felkereshetően. Ez vált fontossá, bár a régi fájdalmakat be nem fogadottsága miatt nem akarná tagadni.

Nem tapasztalta meg, milyen szerves részévé válni helynek, közösségnek, határvonalakkal körbekerített államalakulatnak. Nem mérte fel, mekkora ebben a saját szerepe, hibája, bűne.

Egyszer csak megtörtént vele valami, amit másokban régebben nehezen viselt el, elkezdett erősebben hinni a kitalált, mint a valóságos világban. A valahai vágy, hogy tartozzon valahová, megnyugtatóan hal ki belőle, ritkulva és halványodva pislákol.

„Egy szép utcát láttam épp ma reggel de nevét már elfeledtem én / Új volt a fényben fényes és kürtként harsant felém” (Apollinaire).